

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З
РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ»**

Виконала здобувачка 2 курсу
групи SoL4-M22z
ОПП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Катерина ШАХОВА

Керівник: Олексій ГАВРИЛОВ,
кандидат психологічних наук,
професор

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Розвиток мовлення у дітей з розладами спектру аутизму як проблема сучасної логопедії	8
1.1. Загальний зміст поняття «розлади спектру аутизму»	8
1.2. Особливості розвитку мовлення у дітей з розладами спектру аутизму	15
Розділ 2. Дослідження особливостей розвитку мовлення у дітей з розлади спектру аутизму	23
2.1. Методи діагностики мовленнєвого рівня у дітей з розладами спектру аутизму	23
2.2. Особливості корекційно-логопедичної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму	34
Розділ 3. Дослідницько- експериментальна робота з немовленнєвими дітьми з розладами спектру аутизму	40
3.1. Засоби розвитку мовлення у немовленнєвих дітей з розладами спектру аутизму	40
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	57
Висновки	67
Список використаних джерел та літератури	70
Додатки	76

ВСТУП

Актуальність теми: За даними МОЗ, щорічно, кількість дітей з аутизмом зростає на 30%. Статистичні дані ВООЗ (Всесвітньої організації охорони здоров'я) свідчать про те, що із 160 новонароджених, одна дитина з аутизмом. За показниками центру з контролю та профілактики захворювань в США (Centers for Disease Control and Prevention) у 2012 році кожній 88-й дитині діагностували аутизм. У 2018 році кожна 59-та дитина характеризувалася аутистичними розладами. Статистика не перестає зростати, про це свідчать показники 2020 року: 1 дитина із 54 новонароджених.

Розлади спектру аутизму проявляються, в першу чергу, порушеннями у трьох сферах: у спілкуванні з дітьми та дорослими (порушення соціальної взаємодії); у використанні мови, жестів і міміки (порушення у сфері комунікації); у поведінці (своєрідність, обмеженість і стереотипність інтересів та діяльності).

Більше того, ці недоліки у кожної дитини проявляються по-різному, залежно від виду аутистичних порушень (синдром Аспергера чи Каннера), ступеню тяжкості та рівня соціалізації, наявності супутніх розладів. Для адекватного сприйняття навколишнього світу та встановлення повноцінних соціальних контактів у дітей з РСА необхідно формувати комунікативно-мовленнєву здатність, крім наочно образного, розвивати і словесно-логічне мислення, формувати тісний зв'язок між словом і його значенням, навчати використовувати здобуті знання на практиці за рахунок багаторазового повторення відповідних ситуацій і їх можливих варіацій.

Дитина з розладами аутичного спектру відчуває специфічні труднощі у розумінні самої ситуації спілкування та умінні адекватно використовувати наявні у неї комунікативні навички. Такі труднощі можуть бути наслідком зниженої потреби у спілкуванні, посиленому прагненні уникати контактів і небажання спілкуватися через те, що оточуючі люди вимагають від дитини більшої активності, ніж та, на яку вона здатна у даний момент у силу

особливостей даного порушення. Навіть засвоївши у процесі корекційної роботи певний набір поведінкових моделей, така дитина не завжди здатна робити вибір між більш ефективним і менш ефективним способом досягнення мети.

Аутизм – це розлад, що має різні форми прояву, де проблематичність вивчення викликана взаємопов'язаним характером когнітивного, мовленнєвого, соціального і емоційного розвитку дитини. Порушення будь якої із цих функцій наносять проблеми і на всі інші функціонуючі сфери дитячої психіки.

Проблему аутизму вивчає чимало дослідників, зокрема українських (Я. Багрій, І. Марцинковський, І. Логвінова, К. Островська, О. Романчук, Д. Шульженко, Т. Скрипник та ін.). Проблема розвитку дитини з порушеннями аутистичного спектру стала ключовою у дослідженнях зарубіжних учених: Н. Asperger, L. Bender, M. Bristol, S. Harris, B. Hermelin, L. Kanner.

Гаврилова Н.С. та Константинов О.В., вивчають особливості розвитку мовлення у дітей з РСА та розробляють методика діагностики навичок спілкування в дітей з аутизмом, а також шкалу оцінювання цих навичок. Також розглядають питання професійної компетенції педагога для ефективної роботи з дітьми з важкими мовленнєвими порушеннями

Перша вітчизняна психолого-педагогічна концепція розвитку, навчання та соціалізації дітей з аутизмом належать проф. В.В. Тарасун та доц. Г.М. Хворовій [32]. В ній висвітлено погляди на природу аутизму, охарактеризовані особливості прояву затримки розвитку, узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід психолого-педагогічної корекції та представлено комплексну психолого-педагогічну модель допомоги дітям з аутизмом.

Активно нині досліджуються питання організації, форм, змісту спеціальної освіти аутичних дітей, розробляються конкретні корекційні технології соціальної інтеграції та підтримки їх в умовах соціально-реабілітаційних центрів, модифікуються світові лікувально-педагогічні технології (В. Бондар, С. Конопляста, В. Тарасун, Д. Шульженко).

Для всіх дітей з аутизмом характерні порушення комунікації, послаблення здібності до соціальної взаємодії та стереотипна поведінка. Через те, що збільшується відсоток дітей з аутистичними проявами, зростає потреба їхньої соціалізації. Адже, із практики відомо, що значна частина людей з аутизмом мають проблеми у взаємодії з іншими людьми та спілкуванні. Тому порушена проблема залишається на досить актуальному рівні.

Аналіз наукових і практичних доробок свідчить, що дана проблема є досить актуальною, що і обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи – “Особливості логопедичної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму”

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри логопедії та спеціальних методик факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка “Інноваційні технології в дослідженні і розвитку дітей з порушеннями інтелекту та мовлення в сучасних умовах становлення спеціальної та інклюзивної освіти”.

Об’єкт дослідження: розвиток мовлення у немовленнєвих дітей дошкільного віку з розладами спектру аутизму.

Предмет дослідження: особливості корекційної роботи з розвитку мовлення у немовленнєвих дітей дошкільного віку з розладами спектру аутизму.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, та експериментально перевірити ефективність використання засобів корекційної роботи з розвитку мовлення дітей з розладами спектру аутизму.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність, причини розладів спектру аутизму;
2. Описати особливості розвитку мовлення у немовленнєвих дітей з розладами спектру аутизму

3. Визначити методи діагностики мовленнєвого рівня у дітей з розладами спектру аутизму
4. Здійснити діагностику стану сформованості мовлення у дітей з розладами спектру аутизму дошкільного віку
5. Розробити засоби з корекції мовлення у дітей з розладами спектру аутизму та показати їх ефективність

Методи дослідження: теоретичні - аналіз загальної та спеціальної літератури, вивчення досвіду роботи логопедів закладів дошкільної освіти, з'ясування стану вивчення проблеми в літературі та емпіричні – педагогічне спостереження, анкетування, бесіда, психолого-педагогічний експеримент.

Елемент наукової новизни: розробка засобів корекційної роботи з розвитку мовлення у немовленнєвих дітей з розладами спектру аутизму.

Практичне значення: полягає у можливості використання методів та прийомів для роботи з немовленнєвими дітьми з розладами спектру аутизму, як і в закладах дошкільної освіти так і батьками вдома. Отримані результати дозволяють оцінити ефективність логопедичної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму, розробити методики дослідження розвитку мовленнєвих порушень в таких дітей та створити чітку систему корекції цих порушень

Дане дослідження дозволяє визначити основні напрямки логопедичного супроводу дітей з порушення мовлення та розладом спектру аутизму раннього дошкільного віку з метою оптимізації корекційного впливу і формування комунікативних компетенцій.

Дослідження проводилось на базі комунального закладу дошкільної освіти комбінованого типу № 3 «Веселка» м.Чернівці

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження апробовані на науковій конференції студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2023 році. Результати роботи висвітлено у статі "Особливості логопедичної роботи з дітьми з розладами

спектру аутизму” // Вісник Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційної педагогіка і психологія : зб. наук. праць. Вип. 14. Кам’янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023. С.

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури та додатків

ВИСНОВКИ

Розлади спектру аутизму в даний час розглядаються не тільки як медична, соціальна, а й як психологічна проблема. І якщо в 2000 році за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я поширеність аутизму становила від 5 до 26 випадків на 10 тис. дітей, то в 2005 році на 250-300 новонароджених припадав один випадок аутизму, а в 2008 році – 1 випадок на 150 дітей. Зараз народжуваність дітей з розладами спектру аутизму становить 1 випадок на 88 новонароджених.

Враховуючи, що мовлення є важливим засобом комунікації та способом залучення дитини до соціального середовища варто цілеспрямовано стимулювати його розвиток у дітей з аутизмом. Для цього необхідна вчасна та ефективна діагностика характеру порушень мовлення у дітей з аутизмом, налагодження емоційного контакту з дитиною та забезпечення оптимального мовленнєво-комунікативного середовища в умовах сім'ї та навчально-виховних, розвивально-корекційних закладах де перебувають діти з аутизмом.

Проведене дослідження дає підстави до таких висновків:

Виявлено, що розлади спектру аутизму – це поширений розлад, який пов'язаний з розладами поведінки, що характеризується якісними порушеннями соціальної взаємодії, вербального та невербального спілкування, стереотипними моделями поведінки, інтересів та діяльності.

Описано особливості розвитку мовлення у дітей дошкільного віку з розладами спектру аутизму, які проявляються у зниженні здатності до комунікації та бажанні проявляти свою індивідуальність, порушенні контактності та вибіркової контактності; обмеженому розумінні назв предметів, дій, якостей і властивостей предметів і просторово-часових відносин та уміння знаходити і демонструвати відповідні малюнки або предмети; у вибірковій реакції на власне ім'я, обмеженості або відсутності вживання у мовленні слів «так», «ні».

Порушення мовлення, а як його наслідок і комунікації заважають дітям з розладами спектру аутизму встановлювати повноцінний контакт з оточуючим світом. Вони не виступають ініціатором спілкування, не вміють підтримувати діалог і як наслідок мовлення таких дітей не включається в процес діяльності, в них не утворюється зв'язок між дією, образом та словом. Дана проблема проявляється у різні вікові періоди та в усіх сферах діяльності дитини. Тому питання напрямків та етапів логопедичної роботи є дуже актуальним та невід'ємним компонентом спеціального корекційно-розвивального процесу.

Побудова корекційно-логопедичної роботи відрізняється своєю специфікою, має свої особливі завдання. Основне завдання в роботі з дітьми з розладами спектру аутизму – це встановлення контакту, спонукання до комунікації, робота над власне мовленням. Організуючи роботу з такими , слід розуміти, що ефективність корекційного процесу багато в чому залежатиме від створення особливих умов, в яких реально можна було б поєднувати психолого-педагогічну та інші види допомоги і відслідковувати динаміку розвитку дитини

Основою моєї дослідницько-експериментальної роботи стала робота з двома немовленнєвими дітьми з розладами спектру аутизму на базі закладу дошкільної освіти комбінованого типу №3 «Веселка» м. Чернівці, які мають встановлений діагноз «Дитячий аутизм» і є немовленнєвими.

Перед початком корекційної роботи з розвитку мовлення у даних дітей я обрала емоційно-рівневий підхід, який і використовувала протягом усієї роботи. Єдиною відмінністю було те, що в роботі з однією дитиною я використовувала методику PECS. Це було зроблено з метою оцінки різниці у використанні класичних логопедичних методів з методами альтернативною комунікації.

Основними завданнями розвитку мовлення в даних дітей були визначені такі: розвивати вміння висловлювати прості прохання; розвивати розуміння інструкцій дорослих; розвивати вміння називати предмети, дії, описувати

ситуації; формувати вміння реагувати у відповідь на запитання та розвиток діалогу хоча б шляхом використання жестів.

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили, використання окреслених засобів мали позитивний вплив на дітей за всіма параметрами обстеження: зорового сприймання, імітації, немовного слухового сприймання, та сприймання інструкцій, предметної діяльності та початкових мовленнєвих засобів спілкування.

Отже, проведена мною дослідно-експериментальна робота з розвитку мовлення дітей дошкільного віку з розладами спектру аутизму засвідчила свою ефективність.

Дослідження не охоплює всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребує вивчення методики розвитку мовлення дітей з розладами спектру аутизму за допомогою інноваційних технологій.

Список використаних джерел та літератури

1. Андреева Н. С. Історія розвитку діагностики та психолого-педагогічної корекції розладів спектру аутизму // Аутизм в Україні. Сучасні реалії надання допомоги особам з розладами спектру аутизму: Матеріали науково-практичної конференції до Всесвітнього дня поширення інформації про аутизм. – К: 2014. – С. 4-17.
2. Базима Н.В. Значення музикотерапії для розвитку мовлення у дітей з аутистичними порушеннями // Журнал «Логопедія». - №3. -2013 - С.3-8
3. Базима, Н. Проблема мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями// Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). - № 4: 2012. - с. 14-19.
4. Базима Н. В. Створення мовленнєвого середовища як умова формування мовленнєвої активності у дітей зі спектром аутистичних порушень.// Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. – Київ: - 2014. - № 28. - С. 5–8.
5. Бессонова Є. М. Гра як засіб розвитку комунікативних навичок дітей з розладами аутичного спектра // Дитина з особливими потребами. Інклюзивна освіта. Дефектологія. Корекційна робота. – 2016. – № 1. – С. 7-9.
6. Богуш А.М., Гавриш Н.В., Саприкіна О.В. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. - К.: 2009 - 408 с
7. Гаврилова Н.С., Гаврилов О.В., Константинов О.В. Діагностика рівня розвитку навички спілкування у дітей з розладами спектру аутизму (початковий етап)// Актуальні питання корекційної освіти

- (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 16 том 2. – Кам'янець-Подільський: 2021.- С.123-131
8. Гаврилова Н.С. Особливості формування мовленнєвих характеристик для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з вадами мовлення// Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. Випуск 21. – Кам'янець-Подільський: 2012 – с.53-62
 9. Додзіна О.Б. Психологічні характеристики мовного розвитку дітей з аутизмом// Дефектологія. - №6: 2008. – с.44-52
 10. Купчак О. М. Система логопедичної корекції з дітьми із розладами спектру аутизму / О. М. Купчак. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe.
 11. Кононова М. М., Єланська Д.В. Особливості формування комунікативних навичок у старших дошкільників з розладами аутистичного спектра: навчально-методичний посібник. – Полтава: 2020. - 75 с.
 12. Куценко Т. О. Дослідження рівня розвитку комунікативних навичок у дітей з розладами аутичного спектра.// Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. - 2012. - № 3 . С. 70–75
 13. Ігнат'єва О. Формування комунікативних навичок у дітей із розладами аутистичного спектру в умовах інклюзивного навчання // Соціальне партнерство в інклюзивній освіті : акмеологічні засади, сучасні реалії : збірник наук. праць за матеріал. міжнар. наук.-практ. конф. - Ізмаїл : 2019. С. 47-51.
 14. Літвінова О. В. Щодо питання систематизації мовленнєвих порушень при аутизмі // Логопедія. – № 3. – 2013 – С. 48-51.
 15. Логвінова І. П. Формування комунікативної потреби дітей з аутизмом у невербальній взаємодії// Збірник наукових праць

- Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : 2008. – С. 59-61
16. Марценковський І. А., Бікшаєва Я. Б., Ткачова О. В. Вимоги до програмно-цільового обслуговування дітей з розладами зі спектра аутизму : методичні рекомендації. - К: 2009. - 46 с
 17. Мельник У. Р. Використання комунікативної системи PECS у роботі з дітьми з аутизмом // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Вип. XXIII в трьох частинах, частина 3. - Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. – С. 175-183.
 18. Мовленнєвий розвиток аутичної дитини [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua.ua.info/osobyje-deti/autizm/article-10822-movlennjeviy-rozvitok-autichnoyi-ditini/>.
 19. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги. Навчальний посібник .– Львів.: 2006. – 110 с.
 20. Островська К. О., Дума Л. Б. Застосування музичної терапії у роботі з аутичними дітьми. Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі// тези доп. міжн. конф. - Київ: 2008. - С. 182–183.
 21. Прядко Л.О. Навчання та виховання дітей з розладами аутичного спектра: методичний посібник. – Суми: 2016. – 60 с.
 22. Романчук О. Розлади спектра аутизму в запитаннях та відповідях. - Львів : 2009. - 168 с.
 23. Рождественська, М. Синдром органічного аутизму у дітей із затримкою психічного розвитку//Дефектологія. - №2: 2002. - с. 46-49
 24. Савчук Л. Нові підходи до надання освітньо-корекційних послуг дітям з особливими освітніми потребами.// Дефектолог.- № 5 - 2010. С. 6-9.

25. Свідерська М. Розвиток імпресивного мовлення при нормальному онтогенезі та розладах спектру аутизму// Науковий часопис. Корекційна педагогіка.- № 32: 2016. – С.23-35
26. Синьов В. М. Мультидисциплінарний (медико-психолого-педагогічний) характер діагностики і корекції розвитку особистості при порушеннях процесу соціалізації // Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі: матеріали методологічного семінару АПН України. – К :2008. – С. 527-532.
27. Синьов В., Шульженко Д. Особливості умови соціалізації дітей з аутистичними порушеннями// Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: збірник наукових праць. - №21: 2012. - С. 251–256
28. Скрипник Т. Особливості психічних процесів в аутичних дітей // Дефектологія. – № 1.- 2008 – С. 19-22.
29. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму. – К : 2010. – 388 с
30. Ставицька О. На кінчиках пальців. Вплив розвитку дрібної моторики рук на мовлення дітей // Дитячий садок. – №7.- 2015. – С. 29-33.
31. Тарасун В. Аутологія : монографія. - Київ :2014. - 580 с.
32. Тарасун В., Хворова Г. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом : навчальний посібник для вищих навчальних закладів. - Київ :2004. -103 с.
33. Ткач О.М. Аналіз голосових та поведінкових реакцій як складової до мовленнєвого розвитку дітей раннього немовлячого віку // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 17 – Кам'янець-Подільський: 2021. – С. 144-149.
34. Ткач О.М. Аналіз передумов розвитку семантичного компоненту мовлення дітьми раннього немовлячого віку // Актуальні питання

- корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 18. - Кам'янець-Подільський: 2021. - С. 111-125.
35. Ткач Х. Я. Обстеження мовленнєвого розвитку дітей з аутизмом і тяжкими порушеннями мовлення на основі поведінкового підходу .практичний посібник. - Тернопіль: 2020. — 136 с.
 36. Федорович Л. О. Дослідження мовлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням «Логопедичного альбому» : метод. рекомендації – Запоріжжя :2014. – 228 с.
 37. Хворова Г. Технологія комплексної психолого-педагогічної корекції та розвитку аутичної дитини// Дефектологія - №3. – 2008. – с.20-27
 38. Чеснокова. Л. Золотарьова.О.Заняття з логоритміки для дітей із вадами мовлення. - Харків: 2017. - 160 с
 39. Чуприков А., Хворова Г. Розлади спектра аутизму: медична та психолого-педагогічна допомога. – Львів: 2012. - 184 с
 40. Шульженко Д.І Аутизм — не вирок. - Львів: 2010. — 224 с.
 41. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей : монографія. – К.: 2009. – 385 с.
 42. Шульженко Д.І .Програма розвитку дітей дошкільного віку зі спектром аутистичних порушень. – К.: 2013 – 250 с.
 43. Шеремет М. К. Корекційно-розвивальна робота з розвитку комунікативної функції мовлення у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку.// Актуальні проблеми корекційної освіти. - № 5. – 2015 - С. 369-378
 44. Шеремет М. К. Особливості мовленнєвого розвитку дітей з РДА // Збірник наукових праць Кам'янецьПодільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. – Випуск 15 . - 2010. С. 102-106.
 45. Венгер Л.А. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет: Кн. Для воспитателя дет. сада. – М.: 1988. – 144с.

46. Лебединская К.С., Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М. Дети с нарушением общения. – М.: 1989. – 95 с.
47. Bondy A., Frost L. A Picture's worth: PECS and other visual communication strategies in autism. - Bethesda: 2002 – 124с.
48. Kanner L. Autistic disturbances of affective contact // The Nervous Child. - 1943. - Т. 2. - С. 217-250.
49. Kanner L. Problems of nosology and psychodynamics in early childhood autism // American Journal of Orthopsychiatry . : journal. - 1949. Vol. 19. - P. 416 – 426
50. . James C. McPartland, Ami Klin, Fred R. Volkmar. Asperger Syndrome: Assessing and Treating High-Functioning Autism Spectrum Disorders . — Guilford Publications, 2014. — P. 11.